

Krása světa i boj o obraz

Martin Kolář

martin.kolar@ujep.cz

Motto I.:

- *„Pulchra enim sunt ubera quae paululum supereminet et tument modice (...) quasi repressa, sed non depressa, lentier restricta, non fluitantia licenter.“*
- „Krásná jsou taková ňadra, která maličko vystupují a mírně se zaoblují (...) jsou lehce zadržaná, ne však stlačená, něžně k sobě přitlačená a ne tak volná, aby se pohupovala.“

Bernard z Clairvaux

Motto II.:

- „My mniši, kteří jsme se již vzdálili od lidu, my, kteří jsme pro Krista opustili všechny drahocenné a šalebné věci tohoto světa, my, kteří, abychom získali Krista, jsme za hnůj považovali všechny věci, jež se skví krásou, laskají sluch sladkostí zvuků, příjemně voní, sladce chutnají, lahodí doteku, zkrátka všechno to, co hýčkalo tělo.“

Bernard z Clairvaux

Předpoklady

- Východiskem středověké estetiky jsou kulturní transfery odkazující k tradici antického světa (nejenom).

Zastupování

- Re-prezentace
- Moc re-prezentace

- Transparentní a netransparentní

- Zastupování a podobenství se světem

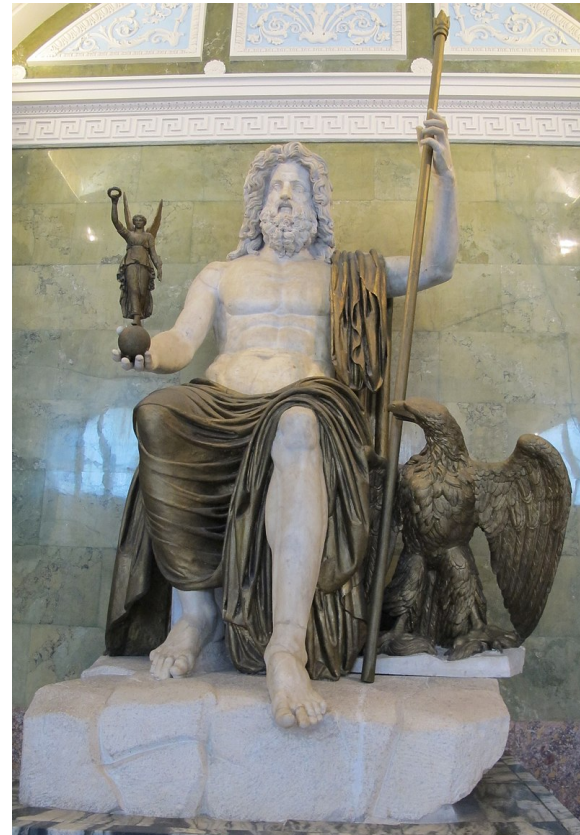
- Jedna idea tak predikuje druhou.

Transfery

Koleno

- Příklad: Jupiter

- Konstantin I.

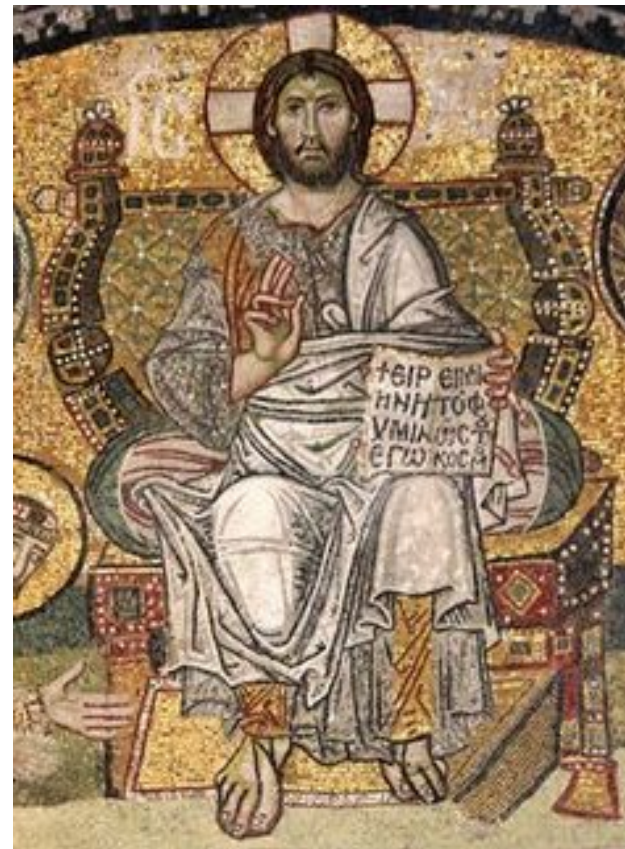

Santa Maria Maggiore (Roma)

- Tzn. figura Krista Pantokratora

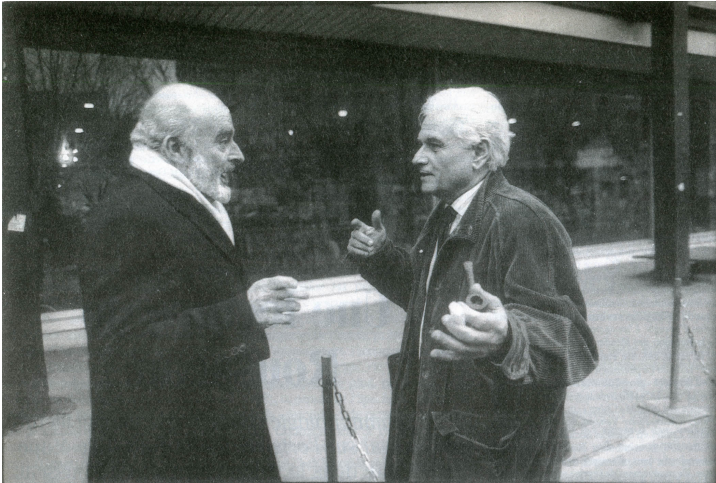
Basilica romana minore collegiata abbaziale prepositurale di Sant'Ambrogio (Milano)

Východiska

- Louis Marin
- Marie-José Mondzain

- Louis Marin, *De la représentation*, Paris, 1994
Politiques de la représentation, Paris, 2005

Zastupování

- Objekt, jenž zastupuje něco jiného, zakládá naši představu znaku. Znak sdružuje dvě idey (ideu reprezentující a reprezentované věci). Znak se tedy stává naším objektem.

Zastupování a moc

- Reprezentace je dle Marina delegátem pro význam a sílu jiného.

Reprezentace

- Funkce (závislost) **re**-prezentace obrazů je založena na vztahu přítomného a nepřítomného (zjevování přítomnosti ve vztahu k nepřítomnosti původního objektu) skrze akt náhrady a clony. Právě náhrada spočívá v předponě **re**.

Problematika obrazu

- Obraz a svoboda myšlení – racionalita (hranice racionality)
- Mimo sémiologii a filosofii

- Obraz nahradí originál a stává se jeho delegovaným zástupcem (jsou na něj delegovány vlastnosti původního objektu) včetně mocenských aspektů s tím souvisejících.

Clona

- Clona orientuje reprezentaci v „politické“ perspektivě a zakládá diapozitiv označujícího. Zdvojí označované, které je vystaveno pohledu druhého.

- Dojde ke zdvojení nepřítomné věci.
- Vzniká nová konstrukce.
- Ta představuje skrytou skutečnost jako přítomnou reprezentaci, která ale není přiznaná. Můžeme mluvit o reprezentaci něčeho latentně přítomného. To znamená, že dochází k odkazování na absentující objekt. Obraz vlastně tímto umožní transfer a sdílení hodnot, které manifestuje.

Obraz jako delegát moci

- Marin vychází z Foucaulta a tvrdí, že každá prezentace je vázána dispozitivem.

De la representation

- Marinova definicie:
- *„[...] je reprezentace delegátem pověřeným zastupovat význam a sílu něčeho jiného. Toto současné zjevování přítomnosti i nepřítomnosti původního objektu je tvořeno dvojznačným aktem substituce a okultace, nahrazení a zakrývání: mocenská instituce určuje anebo produkuje reprezentace jak řečové, tak i užitkové: představuje je jako své vlastní.“*

- Reprerentace opakuje – reprerentuje, nahrazuje, zdvojuje...

Trans-semiotika

- *Éloge de l'apparence (Chvála vzhledu) a Mimésis et description (Mimésis a popis).*
MARIN, Louis, *De la représentation, op. cit.*, s. 235-250, 252-266.

- Narace
- Popis

Transparentnost a netransparentnost

- Viditelné x čitelné

- Opozice tranzitivity (transparentnosti) a reflexivity (netransparentnosti) poukazuje na závislost mezi transparentním systémem a jeho neviditelným překročením.

- Sebepekračování

- Objekt je nutno interpretovat jako konstrukci ve vztahu celku a unikání systému. Objektivní reprezentace je problematická, jelikož objektivita nepředpokládá systém. Předmět je považován za vyjádření, za re-representaci soustavy, za objekt v systému.
- Překračování systému – transemiotika.

Historické aspekty obrazu

- Spory o obrazy v dějinách západní civilizace
- 725 - 843

- MONDZAIN, Marie-José. *Image, icon, economy: the Byzantine origins of the contemporary imaginary*. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2005.

- *„Pravda je obrazem, obraz pravdy však neexistuje.“*

Marie-José Mondzain

Obraz a pravda

- Co je obraz?
- Může být nějaký obraz nositelem pravdivého poznání?

Předpoklady utváření imaginárna

- Diference?

Co je obraz?

- Východisko teorie obrazu na přelomu tisíciletí
- Koexistence různých nekompatibilních definic obrazu

Pojem obraz

- Návrat k historickým pramenům
- Kde se otázka obrazu a kdy konstituuje jako filosofický problém

Eikon

- Není to substantivum, ale verbum v přítomném příčestí

Platonismus

- Eikon – Zdající se

- Obraz je nedostatečným modelem (mezi bytím a nebytím)
- Něco vidíme a zároveň o tom pochybujeme
- Rozhodující byla poté difference v def. brazu v byzanci

Obrazoborecká krize

- Legitimita tvorby náboženských obrazů

Konflikt

- Politický
- Terminologický
- Správná definice obrazu

- Krize jeho lexiky, slov, které určují čtení viditelného...
- Ikonoklasté
- Ikonodulové

Ikonoklasté

- Každou ikonu lze rozpoznat jako modlu, náboženské obrazy je třeba zničit

Ikonodulové

- Ikona a modla jsou dvě nekompatibilní definice obrazu
- Díky tomu zvrátí obvinění proti sobě a obviní z modlářství ikonoklasty...
- Jelikož vidí v ikonách jen pouhé věci

Oddělení ikony a modly

- Ikona pravdivé zobrazení
- Modla zdání, klam

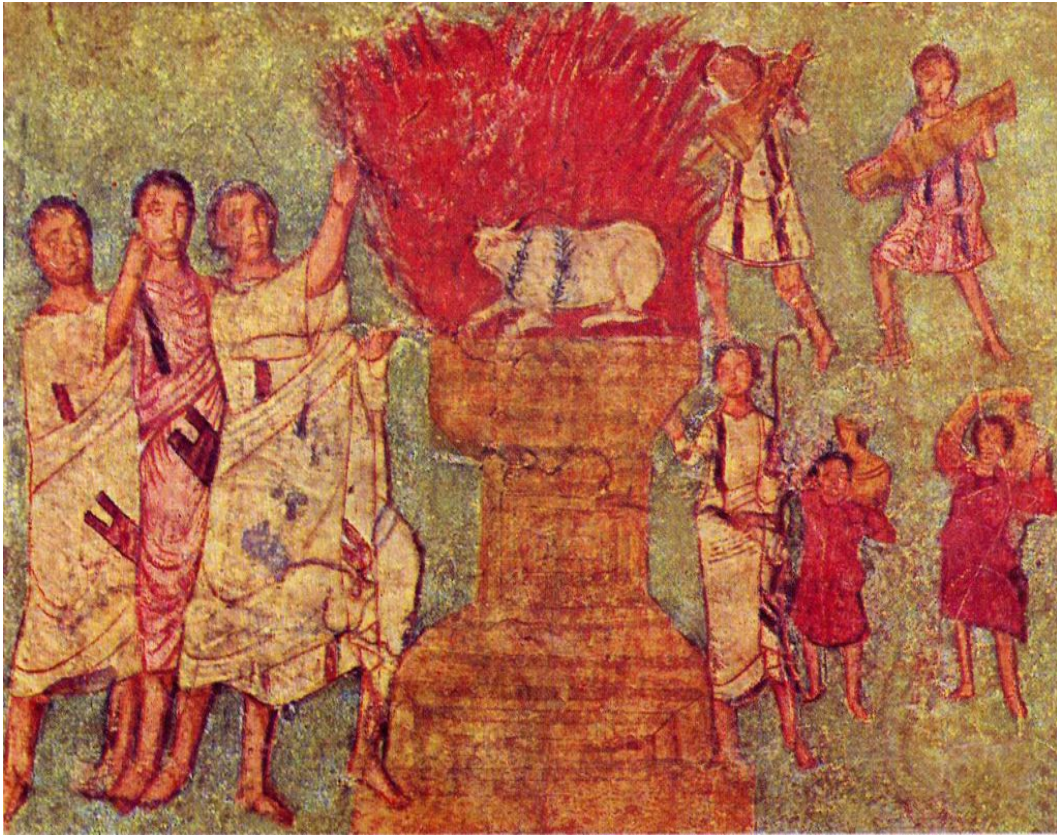
- Filosofická doktrína neviditelného obrazu
- Legitimizace ikony
- Vzniká legitimní vizuální reprezentace ve službách politické moci (koreluje s novozákonním učením o inkarnaci)
- Diference od starého zákona?

Diference?

- Starý zákon x Nový zákon?
- Není to úplně jasné... existují přesahy k zobrazování

Příkladem může být *Dura Európos*

Nový zákon?

- Kristus je re-prezentací?
- „Ctíme to čeho je obraz napodobením (mimésis), ne obraz sám.“

Jan z Damašku

Jan z Damašku

Když za byzantského císaře Lva III. (vládl 717–741) vypukl spor o uctívání ikon, napsal tři traktáty, v nichž proti císařskému zákazu obhajoval užívání svatých obrazů v křesťanském kultu. Užitečnost zobrazování argumentoval Kristovou inkarnací: *“V Ježíši Kristu se Bůh stal člověkem. Ten, který je nehmotný, na sebe vzal hmotné tělo, a proto může být zobrazován.”*

- Kristus jako viditelná podoba Boha.
- Obraz umožňuje myslet druhého, to v němž se odehrává výměna pohledů

Může obraz zabít?

- Strach ze svrchované moci, kterou obrazům připisujeme
- Iracionální tendence věřit v moc obrazů

Paradox

- Vztah obrazu a pravdy
- Vztah obrazu a slova
- Porozumění obrazu jako *eikon* a (i současným fotografiím, filmům...) se odehrává na hranici racionality

- Udržování ve vztahu:
- Co vidím já
- Co mi předkládají druzí

Praxe výměny

- Praxe výměny pohledů vnáší interpretačně produktivní nesoulad mezi obrazem a to co jeho prostřednictvím druhým ukazujeme

- Filosofie tradičně vzdoruje své vnitřní ikoničnosti
- Subjekt jako příčina v „pronásledování“ obrazů mizí...
- Před tím se snaží filosofové chránit obrazoborectvím, prezentovaným v podobě „filosofie Obrazu“

Původ v obrazu

- „Filosofie obrazu je směšný výraz, vine se kolem objektu, který označuje, a kolem subjektu, který představuje, přičemž se snaží vyhnout pojmenování krize, kterou jejich setkání vyvolává. Toto topologické elastické ovinutí váže fikční operace se symbolickými konstrukcemi. Jenomže se mu nedaří vyhnout tomu co bylo přesnější a co zajímá mne, totiž otázce filiace, genealogie. Nedaří se mu uvědomit si, že pocházíme z obrazu, že jako mluvící subjekty dlužíme svoji existenci obrazu jako takovému a že celá filosofie má dluh vůči obrazu, z něhož pochází.“

Marie-José Mondzain

Vítězství byzantských ikonofilů

- Mechanismus zobrazování fungující dodnes
- Legitimizace koncepce obrazu jako paradoxu
- Past racionality z níž nelze vyjít pomocí slov

Politické vítězství

- Oko se nemýlí, mílí se slovo, když chce popsat to co vidí oko

- „Obraz nečiní nic evidentním, ani pravdivým, ukazuje jen to, co produkuje pohled, který na něj upíráme.“

